

Γλωσσική διαφοροποίηση (2): Η «δημοσιογραφική κοινή»

A. Σ. Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*, Αθήνα: Gutenberg, 1999, 131-148· του ίδιου, «Η μορφολογική ποικιλία του δημοσιογραφικού λόγου ως δείκτης πολιτικής ιδεολογίας», στο *Δημοσιογραφία και γλώσσα: Πρακτικά συνεδρίου (15-16 Απριλίου 2000)*, επιμ. Π. Μπουκάλας & Σ. Α. Μοσχονάς, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της Ε.Σ.Η.Ε.Α., 2001, 141-155. Ο Χατζησαββίδης εξετάζει τις ακόλουθες μεταβλητές: α) τονικά συστήματα· β) κανόνες τελικού -ν· γ) θηλυκά ουσιαστικά σε -η, -ης / -εως και -ης / -ητα, -ητος / -τας· δ) τονισμός γενικής επιθέτων (*αμφίβολου* / *αμφιβόλου*)· ε) επιθήματα επιρρημάτων (-α / -ως)· στ) παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων. Αν και δεν παρουσιάζει στατιστικά στοιχεία, ο Χατζησαββίδης διαπιστώνει στον ελληνικό Τύπο ένα είδος *υπολεμματικής διμορφίας*, δηλ. την επιβίωση της *συμβολικής* αντίθεσης δημοτικής-καθαρεύουσας. Αν τοποθετήσουμε τις ελληνικές εφημερίδες στον πολιτικό άξονα αριστεράς-δεξιάς, θα διαπιστώσουμε, ισχυρίζεται, ότι αυτός συμπίπτει με το συμβολικό άξονα δημοτικής-καθαρεύουσας. Με άλλα λόγια, όσο πιο αριστερό το φύλλο τόσο μεγαλύτερη χρήση κάνει της «δημοτικής» (δηλ. μορφολογικών τύπων «ακραιών» ή «ψευτολαϊκών»)· όσο πιο δεξιά μετακινούμεθα στον πολιτικό άξονα, τόσο συχνότερη γίνεται η χρήση της «καθαρεύουσας» (δηλ. «λόγιων» τύπων)· και στο μεγάλης κυκλοφορίας «κέντρο» συνωστίζονται οι τύποι που αναγνωρισμένα βρίσκονται «πολύ πιο κοντά στην κοινή νεοελληνική». Κατά τον Χατζησαββίδη, η αντίθεση δημοτικής-καθαρεύουσας χρησιμοποιείται ακόμα στον Τύπο ως δείκτης *ιδεολογικού* προσανατολισμού.

B. Ά. Ιορδανίδου, «Δημοσιογραφική “κοινή”: Προβλήματα ορισμού», στο *Δημοσιογραφία και γλώσσα*, ό.π., 157-164. Η Ιορδανίδου εξετάζει σχηματισμούς όπως *εθεωρείτο* (θεωρούνταν), *διελύθη* (διαλύθηκε), *να περιοριστεί* (να περιοριστεί) κτλ. Ισχυρίζεται ότι οι «λόγιοι» σχηματισμοί αποτελούν κυρίως υφολογική και όχι πολιτικο-ιδεολογική επιλογή. Διακρίνει πάντως τις ακόλουθες τάσεις:

- *Ριζοσπάστης*: Αποφεύγει γενικά τη λόγια μορφολογία. Τύποι όπως *ανεχθεί*, *καλυφθεί*, *προκηρυχθεί* είναι σπάνιοι, ενώ απουσιάζει το συμφωνικό σύμπλεγμα *σθ*. Τείνει να επιλέγει από τη μορφολογία της κοινής νεοελληνικής τις ανεπίσημες επιλογές της καθημερινής γλώσσας.
- *Βραδυνή* και *Απογευματινή*: εμφανίζουν αρκετούς λόγιους σχηματισμούς: *εγράφη*, *ελέχθη*, *επεδείχθη* από *τηλεοράσεως*, *χρωματίσθηκαν*, *πολλαπλασιάσθηκαν*, *ενέπιπταν* επί της *Σοφοκλέους*, *υπόσχοντο*, *πραγματοποιείτο*, *ισχυρισθούν*, *υπερασπισθεί* κτλ. Χαρακτηριστικό είναι ότι παρουσιάζονται με λόγια μορφή λέξεις που δεν έχουν λόγια προέλευση: *ρίχθηκαν* (< *ρίπτω*, άρα *ερρίφθην*), *ξεπεράσθηκαν*, ή αναδύονται «ερμαφρόδιτοι» τύποι: *προεβλήθηκαν* (μεταξύ του *προεβλήθησαν* και του *προβλήθηκαν*). Άλλες ερμαφρόδιτες δομές: *πέραν* από τα *επίσημα στοιχεία*, *πλην της κυβέρνησης*, *μεσούσης της χρηματιστηριακής κρίσης* κτλ. Η υπεργενίκευση της χρήσης του «ως» δημιουργεί προτάσεις όπως *οι ύπουλες κατηγορίες κατέρρευσαν ως πύργος από τραπουλόχαρτα*.
- *Βήμα* και *Καθημερινή*: Εμφανίζουν αρκετούς λόγιους σχηματισμούς με την εξής σημαντική διαφορά: είναι σπάνιοι έως ανύπαρκτοι οι ερμαφρόδιτοι σχηματισμοί, υπάρχει δηλαδή μεγαλύτερη συνέπεια ως προς το χειρισμό των λόγιων τύπων και δομών.
- *Αυγή*, *Έθνος*, *Ελευθεροτυπία*, *Τα Νέα*, *Ελεύθερος Τύπος*, *Αυριανή* κτλ.: Φαίνεται ότι επιλέγουν την πολυτυπία της κοινής νεοελληνικής. Πολλές φορές παρατηρείται στο εσωτερικό του ίδιου άρθρου να χρησιμοποιεί ο αρθρογράφος και τους δύο τύπους, με ελεύθερη εναλλαγή, χωρίς υφολογική διαφοροποίηση (*ήρθε/ήλθε*, *περιοριστεί/περιορισθεί*, *δεχτεί/δεχθεί* κτλ.). Σχετικά σπάνια εμφανίζονται ερμαφρόδιτες δομές, όπως: *οι πιθανότητες στατιστικού σφάλματος ελαχιστοποιούνται ή και ακυρώνονται ως εκ της επιβεβαιώσεως με αλληπάλληλες δημοσκοπήσεις της κατεύθυνσης των ερευνητικών ευρημάτων* (*Αυγή*, 12/3/00).

Παράδειγμα 1 (ομόθεμα κείμενα):

1. Ιωάννα Μάνδρου, «Τι δείχνει και τι φέρνει η απόφαση: Το δικαστήριο επισφράγισε το κατηγορητήριο για τη δράση και τη δομή της οργάνωσης», *Το Βήμα* 9.12.2003, σ. Α3 (ρεπορτάζ: «Δίκη "17N"»).
2. «Απόφαση στο πλαίσιο προεληγμένων στοχεύσεων: Τέσσερις αθώοι και 15 ένοχοι», *Ριζοσπάστης* 9.12.2003, σ. 25 (ρεπορτάζ: «Η Δίκη της 17N»).

Παρατηρήστε τη χρήση τύπων και φράσεων όπως:

Ριζοσπάστης: διεξάχθηκε, προβοκατόρικα, κοινό περί δικαίου αίσθημα, «τραβηγμένες από τα μαλλιά», έλαβαν χώρα, εξάρθρωσης, χτεσινή, εκ των κατηγορουμένων, υπολοίπους, ενόχους, επί των ποινών κλπ.

Το Βήμα: απεδείχθη, επισφράγισε, κατηγορητηρίου, το βαρύνον, αποφάσεως, κατηγορητηρίου, επιτάσσει, βαρυτάτη, επεφύλαξε, αντιθέτως, εμπράκτως, προανακριτικώς, επ' ακροατηρίου, ανάκλησης, ειρήσθω εν παρόδω κλπ.

Ας σημειωθεί ότι ορισμένες από τις παραπάνω φράσεις ενδέχεται να μην ανήκουν στις επιλογές του συντάκτη / της εφημερίδας αλλά στο (λόγιο) λεξιλόγιο της νομικής επιστήμης· ενδέχεται δηλαδή να είναι «αναγκαστικές επιλογές».

Παράδειγμα 2 (ομόθεμα κείμενα):

1. «Εμφάνιση του ιού στις Οινούσες», *Ριζοσπάστης* 18.10.2005, σ. 12 (ρεπορτάζ: «Γρίπη των πουλερικών»· «Η ομολογία», ό.π., σ. 5 (στήλη «Η άποψή μας»)).
2. Κωνσταντίνος Καλλέργης, «Ελλείψεις στην Ε.Ε. και πρώτες ενδείξεις πανικού», *Η Καθημερινή* 18.10.2005.

Παρατηρήστε τη χρήση τύπων και φράσεων όπως:

Ριζοσπάστης: Οχτώβρη, εφτά, χτες, στάλθηκε, φόφησε, υπότυπο, οικόσιτη, κυρίως, διαδικαστικά, ανακοινωθέντα, εν πρώτοις, (του) μήνα, παρουσιάστηκαν, οριστεί, παθογονικότητας, να παρθεί, επώσεως κλπ.

Η Καθημερινή: Οκτωβρίου, αντικών, Παγκόσμιον, προετοιμασθούν, αναμφίβολα, Επιτρόπου, αντικά, εμφανισθεί, πλέον διαδεδομένα, χθες, κατόπιν, αυτήν τη, διατρέχει, πέραν του, ερωτηθείς κλπ.

Θέμα για έρευνα

Σημαντικός δείκτης για τα γλωσσικά πρότυπα που υιοθετεί ο Τύπος είναι οι απόψεις των διορθωτών του, όπως εκφράζονται σε βιβλία για την ορθή χρήση του δημοσιογραφικού λόγου καθώς και σε μόνιμες διορθωτικές στήλες (σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά).

Ξεκινήστε συγκρίνοντας τις απόψεις για τα γλωσσικά πρότυπα του δημοσιογραφικού λόγου των Θ. Καρζή («Οι παιδικές ασθένειες της νεοελληνικής και η αποτύπωσή τους στα ΜΜΕ»), Ν. Κυριαζίδη («Προτάσεις για την απλοποίηση της νεοελληνικής ορθογραφίας») και Κ. Τσουράκη («Διορθωτής: στυλβωτής του πνεύματος αλλά και γνώριμος του δαίμονα του τυπογραφείου»)· και οι τρεις ανακοινώσεις περιλαμβάνονται στον τόμο *Δημοσιογραφία και γλώσσα*, ό.π., 119-140. Μπορείτε να λάβετε υπόψη σας και άλλα δημοσιεύματα των συγγραφέων καθώς και να συγκρίνετε τις απόψεις τους με αυτές του Εμμ. Κριαρά, «Προϋποθέσεις για τη σωστή γλωσσική χρήση», στο *ίδιο*, 17-26. Στη συνέχεια, εξετάστε κείμενα καθοδήγησης της γλωσσικής χρήσης στα ΜΜΕ [προσοχή: ο οδηγός αυτός είναι σκοπίμως διφορούμενη], π.χ. Γ. Η. Χάρης, *Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη* (Αθήνα: Πόλις, 2004)· Α. Παππάς, *Υπο-γλώσσα: 50+1 κείμενα για τη γλώσσα* (Αθήνα: Καστανιώτης, 2003)· Δ. Λυπουρλής, *Γλωσσικές παρατηρήσεις*, 3 τόμοι (Αθήνα: Επίκεντρο, 1994/2005)· Α.Π.Ε., *Γλωσσικός οδηγός για δημοσιογράφους* (Αθήνα 1988)· Γ. Η. Τζαννετάκος, *Λόγος ελληνικός στη δημοσιογραφία* (Αθήνα: Λύχνος [1991])· Ι. Παπαζαφειρή, *Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας*, 2 τόμοι (Αθήνα: Σμίλη, 1996/1997)· Εμμ. Κριαράς, *Τα πεντάλεπτά μου στην ΕΡΤ και άλλα γλωσσικά*, 2^η έκδ. (Αθήνα: Μαλλιάρης-Παιδεία, 1988)· κ.ά. πολλά.

Βιβλιογραφία: Σ. Α. Μοσχονάς, «Οι διορθωτικές στήλες στον ελληνικό Τύπο· «Διορθωτικές πρακτικές» (www.media.uoa.gr/people/smoschon) → Δημοσιεύματα· Π. Πολίτης «Δημοσιογραφικός λόγος και γλωσσική επίγνωση των δημοσιογράφων», στο Χ. Φραγκονικολόπουλος (επιμ.), *ΜΜΕ-Κοινωνία και Πολιτική: Ρόλος και Λειτουργία στη Σύγχρονη Ελλάδα*, 745-774. Αθήνα: Σιδέρης, 2005.